

סיבות ללימוד אמונה

1) הגדרת מצוות האמונה כידיעה ולימוד:

יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו.

(רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א)

דע אתה המעיין במאמרי זה, כי ההאמנה אינה הענין הנאמר בפה אבל הענין המצוייר בנפש, כשיאמינו בו שהוא כן כמו שיצוייר. ואם יספיק לך מן הדעות האמתיות או הנחשבות אמתתם אצלך כשתספרם במאמר מבלתי שתציירם ותאמין בהם, כל שכן שתבקש מהם האמת, הוא קל מאד, כמו שתמצא רבים מן הפתאים ישמרו אמונות לא יציירו להם ענין בשום פנים. אבל אם מלאך לבד לעלות לזאת המדרגה העליונה מדרגת העיון וכו' העליונה מדרגת העיון וכו'

(ספר מורה הנבוכים חלק ראשון פרק נ)

וכיון שהשלמנו מה שרצינו לזכרו מענין השבושים והספקות, אנחנו צריכים לבאר מה היא האמונה? ונאמר כי היא ענין עולה בלב לכל דבר ידוע בתכונה אשר הוא עליה, וכאשר תצא חמאת העיון יקבלנה השכל ויקיפנה ויכניסנה בלבבות ותמזג בהם, ויהיה בהם האדם מאמין בענין אשר הגיע אליו.

(ספר האמונות והדעות לרס"ג, הקדמה)

למקצוע זה של פגישה עם רבונו של עולם יש שם: לימוד אמונה. רבינו הרבה להסביר את המושג של אמונה. יש אנשים הסוברים שאמונה היא מין רגש, מין המית הלב, מין צביטה בלב. רבינו נשאל "יש הטוענים שאמונה היא רגש?" והשיב: "שקר! קודם כל אמונה היא אמונה! והיא הכרת האמת היותר גדולה, את השיבוש הזה שאמונה היא רגש יש לעקור מן השורש! יש להשתחרר מהבנה שטחית זו... אמונה היא דבר שבשכל, היא השכל היותר גדול, האמיתי ביותר, שכל אלוהי, דעת אלוהים".

(הרב שלמה אבינר, הקדמה לשיחות הרצי"ה ספר בראשית)

2) חלק מחובת תלמוד תורה:

אך חכמת התורה מתחלקת לשני חלקים. האחד מהם, לדעת חובת האברים, והיא החכמה הנראית. והשני, לדעת חובת הלבבות והם המצפוניים והיא החכמה הצפונה... ונשאל אחד מן החכמים על שאלה נכרית מענין דין הגרושין, והשיב את שואלו: אתה האיש השואל על מה שלא יזיקנו אם לא ידענו, הידעת כל מה שאתה חייב לדעת מן המצוות אשר אינך רשאי להתעלם מהן ואין ראוי לך לפשוט בהן, עד שנפנת לחשוב בשאלות נכריות אשר לא תקנה בהן מעלה יתרה בתורתך ואמונתך ולא תתקן בהן מעוות במידות נפשך?

(ספר חובות הלבבות לרבינו בחיי, הקדמה)

ותראה, אם תתבונן בהוה ברוב העולם, כי רוב אנשי השכל המהיר והפקחים החריפים ישימו רוב עיונם והסתכלותם בדקות החכמות... ואחרים יכנסו יותר אל הקודש דהיינו לימוד התורה הקדושה, מהם בפלפולי ההלכות, מהם במדרשים, מהם בפסקי הדינים. אך מעטים יהיו מן המין הזה אשר יקבעו עיון ולימוד על עניני שלמות העבודה, על האהבה, על היראה, על הדבקות, ועל כל שאר חלקי החסידות... אם כן איפה איך לא יצטרך להוציא זמן על העיון הזה לדעת אמתת הדברים ולדעת הדרך לקנותם ולקיימם. מאין תבא החכמה בלב האדם אם לא יבקשנה?... היתכן שייגע ויעמול שכלנו בחקירות אשר לא נתחיבנו בהם, בפלפולים אשר לא יצא לנו שום פרי מהם ודינים אשר אינם שייכים לנו, ומה שחיבים אנו לבוראנו חובה רבה נעזבהו להרגל למצות אנשים מלומדה?

(הקדמת מסילת ישרים לרמח"ל)

3) התמודדות עם דעות זרות (יותר ביחס לחקירות פילוסופיות ולא-דוקא ללימוד אמונה):

רבי אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס ודע לפני מי אתה עמל ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך :

(משנה מסכת אבות פרק ב משנה יד)

וכי תאמר בלבבך, אחר אשר חכמים הגידו ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות, אם כן איפוא מי יתן וידע למה הרמב"ם ז"ל למד דעת את העם דרכי ההגיון הפיוסופי בספרו מורה נבוכים? על זאת השיב אליך... שראה אלה הרשעים והמינים היו משחיתים בעם אלוהי אברהם וראה את דורו נבוכים וחשב מחשבות שעל ידי דרכי הפילוסופיה והמופתים אשר ילמד בהם את העם ינצחו את אנשי המשחית.

(ספר הברית לר' פנחס אליהו מוילנא מאמר 'דרך אמונה' פ"ז)

4) הפנמה:

דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שיגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה, כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך, אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו ויעל פי הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה, לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה.

(רמב"ם הלכות תשובה פרק י הלכה ו)

וידעתי ידיעה ברורה כי חובות האברים לא תשלמנה כי אם ברצון הלב וחפץ הנפש לעשותן ותאות ליבנו לפעול אותן. ואם יעלה במחשבותינו שאין לבותינו חיבין לבחור בעבודת השם ולחפץ בה, יסתלק מעל אברינו חיוב המצוות שאנו חייבים בהן.

(חובות הלבבות, הקדמה)

הידיעה הברורה מחוללת את הרצון, כשהיא עומדת על הבסיס הטוב. חמדת הטוב כל שהיא מתבררת יותר כך היא מתחזקת, כל מה שמתברר יותר שהטוב הוא טוב באמת, כן הרצון מתגבר. גבורת הרצון מחוללת את היכולת. למדנו מזה, שהידיעה הרצון והיכולת הנם תמיד אחוזים יחד, ובמקום שנמצא מדע לאין גבול, שמה הרצון הוא בלתי גבולי, והיכולת בלי גבול, גם היא.

(אורות הקודש ח"ג עמ' פז)

5) צורך הדור:

"יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים, והרשיעו רשעים, ולא יבינו כל רשעים, והמשכילים יבינו" (דניאל י"ב). כל דבר שיש לו תעודה הוא מתחזק במציאות, ולפי רוב צורך התעודה בזמן ההוא כן היא מידת עילויו. מפני מעוט הדרישה בדעת אלהים וההתרשלות בזה, עלו קמשונים בציורים הפנימיים של האדם וכל המושגים הנדרשים להשלמתו ביחס לתורה ולשם ד'. כמובן אותם השיבושים אינם נמצאים למכביר כי אם דוקא באותם שתוכם הוא טוב, ונוטים הם לסבול עולה של תורה ואמונה מפני נטייתם הטובה בעצם נפשם, ומפני חנוכם הטוב בדרכי יושר, על כן ימצא התבן במקום הבר. כדי לצרף את הסיגים ולהעמיד הדעות, ועמהן הרגשות והמעשים, על טהרתן, נמצאים במציאות עזי פנים, המשוללים מכל הכרה טהורה וקדושה, ומכל עול קדוש וראוי, והם בהיותם ריקים מכל דבר חיובי טוב, אינם נלקים ג"כ בשבושים הבאים לרגלי הקנינים הרוחניים החיוביים הטובים, וכפי צורך הבריורים ידם תקיפה והשפעתם גוברת. וכפי רוב העמל שיעמלו דורשי ד', להעמיד המושגים האמוניים, והדברים המס תעפים מהם, על טהרתם ואמתתם, כן תוסיף תעודת הרשעה לרדת, עד שבאפיסת הצורך לזה ואבדן תועלתה "כעשן תכלה, ועולתה תקפץ פיה" כל המגרעות הנובעות מדעות רעות שבאו לידי מעשה, שנדבקו בבנינו בימים האחרונים, ביחוד אלו שרגילים אנו לומר שבאו ע"י הספרות מחלקיה הפגומים, לא יוכלו להתרפאות כי אם ע"י מה שנזדרז להזדיין ולהגביה יותר ויותר את הלמוד והדרישה בחכמת חלק הלכות דעות שבתורה, שאנו חיבים להתחיל בו מלמטה למעלה, מעומק תחתית עד עומק רום, כדי שתהיה המסכת בזה נקבעת בקביעות ובהרגל, מחוברת עם הלמוד המורגל בגמרא ובפוסקים בחריפות ובבקיאות, עד שנהיה ראויים להורות הוראות ברורות גם בהלכות גדולות אלו

בכל הדברים הנוגעים ללב האומה מיד ולדורות באומץ גאוני, בלי יראת הוראה הבאה מתוך כשלון ומיעוט ידיעה.

(מאמרי ראייה מאמר בעקבתא דמשיחא א-ב)

כל עיקרה של הנפילה שנפל הדור מן האמונה ומן היהדות המעשית והמידותית, הוא רק מפני שאין לו שום הכרה בתוכניותם, וההכרה התוכנית מאין תילקח? מי יורה אותה אם כל מי שיש לו כשרון להוסיף בתורה וראוי להיות בה גדול וחשוב, איננו קובע לו כלל ועיקר להיות בעל רוחניות אדירה. כל אחד דואג פן יגרע על ידי התלמוד הרוחני חוק בלימוד המעשי, והתלמוד המעשי הולך גם הוא על ידי כך בלא סדרים. עד שחוזרת ומתעוררת אצלנו הצעקה הישנה: היתכן שיהיה ערך של פלפולים שאינם נוגעים, קודמים להכרת החובות העיקריות שהעולם מושתת עליהם?

...כל החורבן המוסרי שבא לעולם, כל פריקת העול של התורה והמצוות המעשיות, הכל בא מצד שהרגש והמחשבה תובעים את תפקידם, ומתוך שאין דורש ומבקש למלא את הדרישה הגדולה הזאת ע"י הרחבת הדעה וההארה של המאור הפנימי של חכמת ישראל של נשמת התורה, על כן הרוח מתקצף ואינו יודע מה...! האמונה נופלת, קובלים הרבה, ואיכה לא תיפול, כיון שאין לומדים את חכמתה! כבר נשתקע הדבר מלחשוב שישנה במציאות חכמת אמונה. וכל דבר שאין חכמתו נלמדת בממלכת הרוח, מוכרח הוא ליפול. והמניעות מללמוד חכמת האמונה גדלו למאוד. והנה בכלל החכמות הרוחניות וחכמת המוסר בכללה גם כן עובר זה הכוס, שרבים חושבים שאינן צריכות לימוד עד שעיקרי התורה ושרשיה גרועים אצלם משיחת ת"יח שצריכה לימוד. אבל לא באה למידה זו שיאמר שהלימוד מזיק לאותו הדבר הנלמד. מתווכחים הם חכמי המוסר למשל, עם הממאנים להכנס בלימוד זה, באים עליהם בטענות שכליות להוכיח להם שסיבת טעותם היא מה שחושבים שהקליטה היא של יסוד הענינים המוסריים הנמצאת בטבע נפש האדם כבר היא מספקת ואין צריך עוד לימוד. ומבארים להם שלא כן הוא, שלימוד הרבה צריך כדי לבא לידי ידיעה אמיתית של הפרטים וקל וחומר לקנין שלם שלהם. יש להם על כל פנים מעט תקוה לנצח, אולי ישים על ליבו איזה איש, שעל כל פנים הפסד גדול אין כאן... אבל גורל חכמת האמונה הוא יותר גרוע. על ידי העדר הלימוד, הוכרחה להשתרש הדעה שיש איסור וסכנה עצומה בלימודה של חכמת האמונה, ושאינן טוב יותר לאמונה מלהניחה שוממה בלא עיבוד, בלא פיתוח והפרכה. ובוזה החשכה מתגברת, המעשים מתעוותים, הדעות מיטפשות וכנסת ישראל נמוגה ביגונה. על כן אנו חייבים לגדע כל בריחי הברזל, ולהראות בפועל בעולם שישנה חכמת האמונה במציאות ושיש מה ללמוד, ושהסכנה היותר איומה היא בהעדר הלימוד של האמונה.

(אוצרות ראייה ח"ב 'מאמרי סוד')

המחלה הנוראה של הדור אין מקומה העיקרי לא בלב, לא ברגש, לא בתאוה והפקרות, לא בידים פועלות און ולא ברגלים אצות לרעה. אע"פ שכל אלה חולים ונכאבים הנם. אבל יסודה של המחלה היא המח – כח המחשבה... ודור בעל רוח גדול חפץ ומוכרח לחפוץ בכל מקום שהוא פונה, לשמע דברים גדולים. ועיקר הגדולה של הדברים שיהיו מסוימים ומבוררים עם גדלם רחבם והיקפם... ודור שבכח יש לו רב, ובפועל לא כלום, דורש הרבה, ומן המוכן אין בידו מאומה, אי אפשר להצילו מרעתו ולהעמידו על דרך החיים הנכונה כי אם במה שנדבר עמו מכל נשא ונשגב, מכל נעלה ונחדר, בשפה היותר פשוטה ונמוכה.

(עקבי הצאן, מאמר הדור)

זאת היא העבודה היותר קדושה של עבודת התורה בדורותינו אלה. והמצויינים שבבני התורה, בפרט אותם שמוצאים בנפשם כשרון ונטיה פנימית ללמודים מוסריים ופיוטיים, ולמחשבות רוממות בחכמות הגבוהות, החפץ הנערץ הזה אסור לכובשו ולבטלו, כי אם להרחיבו ולהגדילו ולקבע עליו שיעורים רחבים והגונים בדעת חכמה וכשרון מדי יום ביומו.

(עקבי הצאן, מאמר דעת אלוהים)